

MURAT ATAŞ

1971'de Sivas'ta doğdu. Lise eğitimini Sivas'ta tamamladı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun oldu. *Cumhuriyet* gazetesinde editörlük yaptı, dört yıl boyunca yazışleri müdürlüğü görevini üstlendi. *Habertürk* gazetesinde editör olarak çalışıyor. *Armine - Çorak Dağ'ın Sürgünü* ilk romanı.

u s u l g e r e ğ i

Murat Ataş'ın ilk romanı olan *Armine*, Sivas'ta Türkler ve Ermenilerin bir arada yaşadığı hayali bir köyde kendi halinde bir hayat süren Ermeni ahalinin 1915'teki tehcir ve katliamlar sırasında başına gelenleri, genç bir kızın hikâyesi özelinde ele almaktadır. Ataş, yörenin yaşlılarından, Ermenilerin tanıklıklarından derlediği bazı gerçek olaylara roman kurgusu içinde vermiştir.

Metinde geçen bazı Ermenice sözcükler dipnotlarla, yerel ağza özgü bazı kullanımlar kitabın sonunda küçük bir sözlükçeyle açıklandı.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

ARMİNE
ÇORAK DAĞ'IN
SÜRGÜNÜ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UÇU 196

Armine
Çorak Dağ'ın Sürgünü
Murat Ataş

Kapak Tasarımı
Aret Gıcıır

Kapak Fotoğrafı
S. Kazancıyan, 1908
Hisatak 1865/1930, Milano: Oemme Edizioni, 1990

© Aras Yayıncılık, 2017
ISBN 9786052100059

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

Birinci Baskı: Ekim 2017, İstanbul
İkinci Baskı: Ocak 2018, İstanbul

ARMİNE
ÇORAK DAĞ'IN
SÜRGÜNÜ

MURAT ATAŞ

I. Tutulma

Kavurucu ağustos sıcağında insanın iini őrperen bir karanlık oktő köye. Gőmőşe kesen dőnya donuverdi, kuşların kanat sesleri kesildi, cırcır bőcekleri sustu. Cümle mahluk yuvasına çekildi. Sessizliđi teneke sesleri bozdu. Karanlık gőndőző boğmuştı. Gőn Dede'yi kurtarmak gerekiyordu. Yaşlılar sokaklara aktı. Çocuklar ellerindeki sopalarla tenekelere tak tak vuran yaşlıları meraklı gözlerle sőzdükten sonra kendilerine eğlence buldu. Kimi eline aldığı taşları birbiriyle tokuşturuyor, kimi eline geçirdiği bir teneke parçası ya da kutuya sopalarla var gőcőyle vuruyordu. Sate de donup kalmış olup biteni seyrediyordu.

Yeşil gözlerinde korku vardı, şalvarı ve őnlőđüne sıkı sıkı tutunduğu annesini sorularla sıkıştırıyordu. Manuşak da őrpermişti, “Korkma yavrum, Tőrkler gőndőz vakti gőneş kaybolunca uğursuzluk geleceğini dőşőnőyor. Gőneşi saklayan kőtő ruhları korkutmak için gőrőltő yapıyorlar,” dedi ve kızını kollarının arasına aldı.

“Kőtő ruhlar mı gőneşi gőstermiyor bize?”

“Öyle diyorlar. *Asdvadz** karanlıklardan, kőtőlüklerden korusun bizi.”

Kerpiç duvarın ardındaki avluda kız kardeşleri Armine, Şuşan, Anuş, Maryam ile gőkőyözünü seyreden Mihran da bunca gőrőltő őrzerine dışarı fırladı. Sate yanlarına gelen

* Erm. Tanrı.

ağabeyi ile ablalarına heyecanlı heyecanlı herkesin güneşi saklayan kötü ruhları kovmak için teneke çaldığını söyledi.

Mihran kardeşini kucağına aldı, “Korkma gözümün be-beği. Ay güneşi sakladı. Güneş tutulması bu. Biraz sonra güneş yeniden çıkacak.”

Bunları okulda öğrenmişti. Garabed Efendi’nin ağır adımlarla yaklaştığını gören Sate heyecanla seslendi: “Dede bak, güneş tutuldu.”

Yüzündeki çizgiler tebessümüyle iyice derinleşen Garabed Efendi torununun sarı saçlarını okşadı, dua okumaya başladı.

“*Hayr vorti hokin Surp Asdvadz.* Ya Peder, Evlat, Aziz Ruh, meleklerin, insanların ve cümle yaratılanların yaratıcısı, bütün yarattıklarına ve biz günahkârlara merhamet eyle.”

Dedelerinin duasını iri iri açılan gözleriyle takip eden çocuklar güneşin yavaş yavaş yüzünü göstermesiyle rahatladı.

Garabed Efendi, “Allahım sonumuzu hayreyle...” dedi hüzünle.

Kızlar gözlerini kısmış, güneşe bakıyorlardı. Mihran dedesine gülümsedi.

“Dede, korkulacak bir şey yok.”

Garabed Efendi, “Biliyorum oğul, biliyorum,” diyerek avluya döndü. Dedesinin hüznünü fark eden Armine gözleriyle onu takip etti.

Garabed Efendi sanki için için eriyordu, gittikçe çökmüştü. Eskiden torunlarını dizlerinin dibine oturtup İncil’den hikâyeler okur, meseller anlatırdı. Şimdi odasından çıkmaz olmuştu. Armine dedesini son haftalarda hep böyle gamlı görüyordu.

Annesinin yalnız olduğu bir ara ona yaklaşıp, “Mama*, dedemin nesi var?” diye sordu. “Konuşmaz oldu, bir derdi var ama...”

“Anlatmıyor kızım. Baban da gitmeden önce sordu ama cevap vermedi. Seninle konuşmayı sever, akşam konuş bakalım, belki sana der derdini.”

“Ben denedim ama pek yanaşmadı. Neyse, akşam karanlığına kalmadan biraz daha ekin biçelim,” diyen Armine ağabeyine bakındı. Mihran köprüyü geçmiş, süratli adımlarla nişanlısının yanına gidiyordu.

“Gene Narine’ye koşuyor. Biraz tırpan sallasa da şu tarlayı kurtarsak. Ne gezer. O ancak Narine Hanım’ın başında pervane olsun. Düğünleri yapıp bitse de artık işe güce baksın. Zaten yarın yine şehre inip dükkânın başına geçecek. Babam da İstanbul’a gidecek zamanı buldu. Bütün işler bize kaldı.”

Manuşak’ın yeşil gözleri derenin karşısındaki yaşlı adama ilişti. Kör Murtaza evinin kapısının önündeki taş oturmuş tütün sarıyordu yine.

Manuşak, “Meymenetsiz, çıktı yine. Karanlık günden sonra bir de uğursuzun yüzünü görmeyin, haydi siz gidin,” diyerek kızlarını tarlaya uğurladı, kendisi de eve girdi.

Çocuklara eğlence çıkmıştı. Sate ilkyazdan beri suya hasret derenin üstündeki taş köprüden geçti, çıplak ince bacaklı çocukların arasına karıştı. Tenekelere vura vura aşağıdaki kilisenin, toprak damlı bitişik evlerin önünden geçtiler. Duvarların dibinde toprağı eşeleyen çelimsiz çocuklar da eğlenceye katıldı. Teneke sesleri karşı mahallenin sırtını dayadığı Çorak Dağ’ın kül rengi kayalıklarında yankılanıyordu. Kıvrıla kıvrıla inen derenin böldüğü

* Erm. Anne.

çayırlara ulaştıklarında eğlencelerini kuru otların üzerine taşıdılar.

Armine'yle kız kardeşleri tarlalarına gitmeden önce evlerinin arkasındaki ceviz ağaçlarıyla çevrili bostana uğradılar. Yeşil soğan, körpe salatalık kopardılar. Şarkı söyleyerek, topladıklarını yiyerek yarım saatte Çiçekli Dağ'ın eteğindeki tarlalarına ulaştılar. Tarlanın yukarısında çam, ardıc, gürgen, meşe ağaçlarıyla sümbül, kekik ve türlü yabancı çiçekle kendini süsleyen dağ, geniş vadinin ayrı düşürdüğü Çorak Dağ'a nazire yapıyordu.

Oturup soluklandıktan sonra destelerin altına sakladıkları orakları çıkardılar. Ağustos sıcaklığının altında, ekini kaldıkları yerden gönülsüzce biçmeye başladılar. Bir yandan orak sallıyor bir yandan türkü söylüyorlardı. En güzel sesli olan, en içli söyleyen hep Şuşan'dı. Armine'nin de sesi güzeldi ama o nadiren söylerdi.

Ara verdiklerinde ter içindeydiler. Armine, "Haydi gel Maryam, biz gözelerden su getirelim, soğuk soğuk içeriz," dedi. Çiçekli Dağ'ın eteklerinde doğan soğuk kaynak suları dış sızlatıyordu. Maryam'la birlikte gözeğe yürüyen Armine'nin aklında yine dedesi vardı. Onun hüznüyle Kör Murtaza'nın gelişi arasında bir bağ olduğunu hissediyordu. Bu kez zihni Kör Murtaza'ya doğru kaydı. Büyükleri de bir şey anlatmıyordu.

İki ay önce bir akşam, derenin karşı yakasındaki evin penceresinin iç kısmına konan idare lambasının ışığı belli belirsiz dışarı süzülmüştü. Kapısı yıllardan beri kilitli evin eğri duvarları taşı, pencereleri yırtık çullarla kapalıydı. Şimdi ise kapının önünde kara bir kangal köpeği duruyordu. Yıkık dökük tütünlükten duman çıkıyordu. Işığı ve dumanı fark eden Maryam ile Sate içeri koşarak yer

sofrasında akşam yemeğini yiyen hane halkına karşı evde birinin olduğunu söyledi.

Manuşak'ın yüzü birden gerildi. Kaygıyla, "Kim olacak! Kim girer o eve. Dönmüştür lanet herif. Katil! Nereden çıktıysa," dedi.

Garabed Efendi, "Deme öyle kızım..." dedi ama keyfinin kaçtığı belliydi. Birkaç dakika sonra sofradan kalkıp odasına çekildi.

Kızlar dedeleri gidince, "Mama, kim o adam?" dediler hep bir ağızdan.

Manuşak, "Uğursuz," dedi ve bir daha da konuşmadı.

Avlu kapısının aralığından evi gözetleyen Maryam ve Sate, evin kapısı açılınca içeri kaçtı. Kör Murtaza öksürerek dışarı çıktı. Temiz havada biraz soluklandıktan sonra öksürüğü kesildi. Kapının önündeki taşa oturup tütününü sardı. Birkaç nefesten sonra şiddetli öksürüğü yeniden başladı. Boğulacaktı sanki. Küfrederek attı sigarayı. Kara köpeği üzerine gelen şeyden sakınarak kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırdı, duvarın dibine çömeldi.

Kör Murtaza'nın öksürüğü günlerce sürünce Garabed Efendi daha fazla dayanamadı, otlardan bir şurup hazırlayıp Armine'ye verdi.

"Kızım, bunu Murtaza'ya götür." Torunun gözlerinin içine baktığını görünce, "Köpeği bağlıdır, korkma," dedi.

Armine köprüyü geçip harabe evin önüne ulaştı, çekinerek kapıyı çaldı. Kör Murtaza dışarı çıktı.

"Buyur kızım, ne istemiştin?"

Armine ürkek bir sesle, "Emmi sana şurup getirdim. Dedem bunu içmeni söyledi. Biz öksürünce bizim için de hazırlıyor, öksürüğü şıp diye kesiyor," dedi.

Yetmiş yaşlarında iriyarı bir adamdı. Kamburu çıkmıştı ama dinç görünüyordu. Sola kaymış kasketinin altından yer yer kırılmış saçları seçiliyordu. Uzunca yüzü, kalın siyah kaşları, kemerli burnu ve tütün çekmekten sararmış bıyıklarının altından görünen dudağı gençken yakışıklı olduğunu söylüyordu. Altında derin bir yara izi bulunan sol gözü kördü. Öteki gözü kömür karasıydı ve kaya gibi sert bakıyordu.

“Sağ ol kızım...” diyerek şuruptan içti. Bir daha öksürdü. Biraz nefeslendikten sonra bıyıklarını kemikli iri eliyle sildi.

“Deden kim kızım?” diye sordu.

“Galenlerin Garabed’in torunuyum.”

Kör Murtaza bir anda deliye döndü, elindeki şurubu yere fırlattı. Armine korkuyla sızradı.

“Ermeni tohumu, olmaz olsun sizin ilacınız. Git kapımdan!”

Zaten korkarak gelen Armine Kör Murtaza’nın gri gözüne bakakalmıştı. Büyük bir korkuyla eve doğru kaçtı. Nefes nefese, gözlerinde yaşlarla içeri girdi.

Annesi, “Ne oldu kızım?” diye sordu. Armine konuşmıyordu, korkmuştu. Soluklandıktan sonra, “Şurubu yere fırlattı...” dedi ağlamaklı.

Manuşak, korkmuş kızına sarıldı, nefesini dinledi bir süre. “Şeytan görsün onun yüzünü. İyilikten ne anlar o. Bırak öksürükten boğulsun, yere batasınca,” diye beddua etti.

Gelininin sözlerine canı sıkılan Garabed Efendi, “Kötü söz insanı dinden çıkarır, yapma kızım,” dedi.

Armine'nin korkusu kardeşlerine de geçti. Kör Murtaza ile karşılaştıklarında yollarını değiştiriyorlar, taş duvarlı evin önünden yalnız geçemiyorlardı.

"*Kuyrig** ben Kör Murtaza'dan korkuyorum. *Mamam* niye hep katil diyor ona?"

Armine irkildi. "Kız sen benim aklımı mı okuyorsun? Korkma kurban olduğum..." diyerek kardeşine sarıldı. Annesinin ağzından çıkan "Katil!" sözü onun da zihnini kemiriyordu.

Sıcaktan bunalmış halde gözeeye vardılar. Buz gibi kaynak suyunu yüzlerine çarparak kendilerine geldiler. Kavakların, kara söğütlerin huzur veren hışırtıları eşliğinde kana kana su içtiler. Kelebekler taş ve çakılların üzerinden akan suda sekip duruyordu. Suyun üzerindeki böcekler telaşla kaçıyordu.

Maryam, "Narpuz kokuyor!" dedi.

Keskin narpuz kokusunu derin derin içlerine çektiler. Testilerini doldurdular. Her gün aynı saatlerde dağdaki cılgalardan suya inen davarları ve çobanı gören Armine'nin, "Haydi Maryam gidelim," demesiyle gözenin başından ayrıldılar. Ekinlerin üzerine uzanmış Şuşan ve Anuş'un yanına döndüler.

Anuş güldü: "Az daha bekleseydin. Senin Civan davarları suya indiriyor. Görmüş olurdun."

Şuşan'la birbirlerine manalı manalı baktılar.

Armine kardeşlerine çıkıştı: "Nereden benim oluyor-muş? Bırakın gülmeyi de işinize bakın, böyle giderse bu tarlaya daha çok gelir gideriz!"

* Erm. Abla.

Köylülerin her akşam buluştuğu Muhtar Hagop'un konağındaki köy odasının eski canlılığı yoktu. Düzgün kesme taşların üzerinde yükselen geniş bahçeli iki katlı ak konağın önünde bir düzlük uzanıyordu. Bahçenin bitişiğinde de İdris Ağa'nın yeni yapılmış görkemli konağı vardı.

Köy odasına bir yıl öncesine kadar komşuları Türkler de sık gelirdi. Ermeniler çoğunlukta idi çoğunlukta olmasına ama köyde on yedi de Türk hanesi vardı. O güne kadar tatsız bir hadise olmamıştı, ancak memlekette havada asılı duran gergin hava köye de sızılmaktaydı. Garabed Efendi "Vaktiniz hayır olsun," diyerek odaya girdi. Muhtar Hagop, köyün muallimi Murad, kızır Sakar Levon, Yeram Usta, değirmenci Bartev ayağa kalktı.

Tek tek Garabed Efendi'ye, "Hoş geldin, sefalar getirdin..." deyip onu sedirin baş köşesine buyur ettiler. O yerleşene kadar köylüler oturmadı.

Muhtar Hagop, oda kapısından kızına, "Bir fincan daha ekle Narine," diye seslendi. Yerine geçerken, "Garabed Efendi nasılsın?" diyerek hal hatır sordu.

"Yaşlılık oğul, idare ediyoruz. Ben iyi olsam ne olur, olmasam ne olur..." dedi Garabed Efendi, "Biz göreceğimizi gördük. Al işte yeni bir harp başladı. Memleket sel sularına kapılmış ağaçlar gibi sürüklenip duruyor. Ben kendimi geçtim, tasam sizlersiniz, gençlerimiz, çocuklarımız... Harp en vicdanlı âdemoğlunu bile canavara dönüştürür. En kötü sulh, en haklı kavgadan evladır oğul."

Balkan Harbi hepsinin belleğinde tazeydi. Harp ölüm demektir. Açlık, kıtlık demektir, sürgün demektir.

Muallim Murad, "Biz de onu konuşuyorduk Garabed Efendi," dedi. Sık sık şehre iniyor, Türkçe ve Ermenice gazetelerde çıkan havadisleri köy halkına aktarıyordu. "Harp

hepimizi endişelendiriyor. Şehirde Müslüman ahali Ermeni gâvurları isyan çıkaracak şayia çıkartıyor. Sason'daki, İstanbul'daki, Kilikya'daki gibi kırımlardan korkuyoruz..." Sözleri kapının vurulmasıyla kesildi.

Narine'nin getirdiği kahvenin kokusu odayı sardı. "Eline sağlık kızım," diyerek kahvelerini aldılar.

Yeram Usta, "Senin oğlanın sattığı kahve bir başka Garabed Efendi," dedi. Fincandaki kahveyi uzun uzun kokladıktan sonra bir yudum aldı.

Garabed Efendi, "Ya senin *varbedliğine** ne diyeceğiz Yeram? Baksana şu konağa..." dedi.

Köylüler ilk defa görüyormuş gibi, geniş odanın beyaz duvarlarına, süslemeli, cilalı tavan tahtalarına bakındılar hep beraber. Muhtar Hagop'un, İdris Ağa'nın konakları Yeram Usta'nın eseri idi. Vilayette konak yaptırmak isteyen ağalar, beyler Yeram Usta'nın kapısını çalardı.

Yeram Usta, "Bizden geçti artık Garabed Efendi..." dedi hüzünle. Dirseğinden aşağısı olmayan sol kolunu işaret etti. İki yıl önce bir inşaat sırasında kolu büyük bir taşın altında kalmıştı.

Kahve höpürtülerini muhtar böldü. "Dün şehre inip Arpiar'ın dükkânından aldım kahveyi Garabed Emmi. Çırak vardı, Arpiar'ın İstanbul'a gittiğini söyledi. Hayırdır, İstanbul'da ne yapacak?"

"Arkadaşlarıyla birlikte parti meselelerini görüşmeye gitti. Bir aydır orada. Bugün yarın döner. Boş hayal peşinden koşuyorlar. İttihatçılarla Taşnakları yeniden yakınlaştırmaya çalışıyorlar ama nafile."

Ağzındaki dişleri seyrelemiş olan değirmenci Barteve, "Efendime söyleyim..." diyerek söze girdi.

* Erm. Uсталık.

“Benim cahil aklım böyle şeylere pek ermez ama daha düne kadar bizim Taşnaklarla bu İttihatçılar arasından su sızılmıyordu. Sultan’ı birlikte alaşağı ettiler, şimdi düşman kesildiler. Meşrutiyet’ten sonra Sivas’ta omuz omuza miting yapmışlardı, hani, ne oldu o saadet günleri...”

Değirmenci Bartev bayram yerine dönen hükümet konağının önünde Türk ve Ermeni talebelerinin birlikte yürümesinden çok etkilenmiş, “Yaşasın hürriyet, müsavat, uhuvvet! Yaşasın millet, yaşasın kardeşlik!” sloganını hiç unutamamıştı.

Garabed Efendi, “Âdemoğlu menfaatinin peşinden koşar Bartev,” dedi. “Bana öyle geliyor ki, İttihatçılar hükümete gelmek için Taşnaklara üç beş mebus, üç beş yönetici vererek ağızlarına bir parmak bal sürdü. Bizimkilerin suçu yok mu? Taşnaklar, Hınçaklar birbirlerinin kuyusunu kazdı yıllarca. Sonra da gittiler İttihatçılarla iş tuttular.”

Muhtar Hagop, “*Asdvadz* Baba sonumuzu hayretsin. Dağ taş asker kaçaklarıyla, eşkıyalarla, çetelerle doldu!” deyince, Sakar Levon kendilerinin de silahlanması gerektiğini söyledi.

Garabed Efendi her zamanki sakin ses tonuyla sözünü aldı. Yere bakıyordu. Gözbebekleri hareketsizdi.

“Silahlanalım da, kime karşı oğul? Komşumuz Ahmet Efendi’ye, Mustafa Emmi’ye karşı mı silahlanalım? Vuruşup birbirimizi mi kıralım? Silahlar bu memlekete yalnız başına gelmez. Onların arkasından onları verenler de gelmez mi? Ermenilerin kara kaşı kara gözü için kimse kolunu kıpırdatmaz. Günahlarını bile vermezler. Bizim Ermeniler el kazanı ile aş kaynamayacağını tarihlerinden bilmeli...”

Muhtar Hagop, “Bu memleketin meselesi bitmez, birer kahve daha içelim,” diyerek odaya çöken kasvetli havayı

dağıtmaya çalıştı. Kalktı, kapıya yürüdü. “Narine, bol köpüklü beş kahve daha yap kızım!” diye seslendi.

Kızının “Zaten hazırladım baba, getiriyorum,” diyen sesini işiten muhtar kıvancını gizlemeye gerek duymadı.

“Her şeyi de akıl eder bu kız. Kimin kızı tabii ya...”
Yüzünü mağrur bir tebessüm kaplamıştı.

Sakar Levon, “Kimin kızı olacak? Anasının kızı. İsguhi Hatun gibi maharetli, çalışkan maşallah!” dedi.

Sakar Levon’un sözleri hepsini gülümsetti.

“Dur da biraz cibelem Sakar. Şimdi anasını karıştırma.”

Muhtar kızı Narine’den söz açınca Garabed Efendi zamanıdır diye düşündü. Torunu Mihran’la Narine’nin düğününe dair kelam etmek istedi ve Muhtar Hagop’a dönerek, “Artık çocukları baş göz edelim Hagop oğlum...” dedi. “Ekinler yakında kalkar. Güzün düğünlerini yapalım. Daha uzamasın bu iş. Bizim oğlanın köye uğradığı yok. Düğün işini de seninle konuşamıyor. Torunumun mürüvvetini görmeden gözlerimi kapamayayım.”

Bir ağızdan, “Tanrı gecinden versin!” dediler.

Küçük yaşta babasını yitiren Muhtar Hagop, Garabed Efendi’yi babası bilirdi.

“O nasıl söz Garabed *Hopar**. Sen torununun çocuğunu da görürsün. Emrin başım üstüne. Biz hazırlığa başlarız. Siz de hazırlanırsınız. Ekinleri, otları, ürünleri içeri attıktan sonra anlı şanlı bir düğün yaparız.”

Kapının aralığından konuşmalara kulak misafiri olan Narine kahve tepsisiyle içeri girdi. Gözlerini kaçırarak, “Buyur Garabed Dede,” dedi. Titreyen elleriyle köpüklü kahveyi alan Garabed Efendi’nin, “Yaşa güzel kızım. Se-

* Erm. Emmi.